

НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ АНГЛОМОВНОГО УСНОГО ДІАЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІДЕОФОНОГРАМИ

Конотоп О.С.

Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка

Для ефективної організації процесу навчання майбутніх філологів англomовного усного діалогічного вербального і невербального спілкування необхідно реалізувати навчальний потенціал відеофонограми, яка відображає реальне мовленнєве середовище завдяки єдності аудіо- та відеорядів. У методичній літературі вже були спроби проаналізувати компоненти аудіо- та відеорядів відеофонограми у зв'язку з проблемою навчання аудіювання професійно-спрямованих відеофономатеріалів (Новоградская-Морская 2003, Щукина 1991) та лексик з соціокультурним компонентом (Яхнюк 2002), але проблема визначення співвідношення компонентів аудіо- та відеорядів відеофонограми за змістом і послідовністю для інтегрованого навчання майбутніх філологів англomовного усного діалогічного вербального та невербального спілкування залишається ще й досі невирішеною. **Метою** цієї статті є розробити засади вправ для оволодіння студентами вміннями інтегровано використовувати у спілкуванні засоби мовної і немовної комунікації. **Завдання** статті полягають в аналізі співвідношення компонентів аудіо- та відеорядів відеофонограми і створенні вправ з використанням відеофонограми для навчання студентів комбінування в усному мовленні вербальних і невербальних компонентів спілкування за змістом і послідовністю.

Під час здійснення аналізу відеофонограм ми виходили з того, що аудіоряд складається з двох компонентів: вербального та невербального.

I. Вербальний компонент – це усне мовлення в діалогічній та монологічній формах у кадрі з видимим мовцем; усне мовлення в діалогічній та монологічній формах за кадром, без видимого мовця.

II. Невербальний компонент – фонації, паузи, зітхання, інтонація, музика і шуми.

У відеоряді ми визначаємо шість компонентів невербального характеру: 1) зображення людей – зовнішність, одяг, зачіска, макіяж; 2) динаміка мови тіла – жести, вираз обличчя, артикуляційні рухи, міміка, погляд, поза, посмішка, дотик, поведінка; 3) простір (територія) комунікації; 4) часова організація спілкування (хронеміка); 5) вербальний компонент – письмове мовлення у формі листів, записок та надписів; 6) артефакти – обставини і предмети, залучені до процесу спілкування.

У відеофонограмі можуть бути наявними будь-які компоненти аудіо- та відеорядів у незліченних комбінаціях. Виділено три основні плани співвідношення аудіо- та відеорядів відеофонограми: 1) семантичний план – ідентичність зорового та звукового рядів, контраст і контрапункт; 2) квантитивний план, який характеризує обсяг зорової і слухової інформації; 3) темпоральний план – одночасність або неодноразовість представлення слухової і зорової інформації (Иванова-Цыганова 1975 :75-78; 87-88). Для нашого дослідження провідними є семантичний і темпоральний плани, оскільки квантитивний план може лише вплинути на відбір відеофонограми, а не на сам процес організації навчання студентів вербальної та невербальної поведінки. Аналіз аудіо- та відеорядів за семантичним планом дозволяє виявити співвідношення вербальних і невербальних засобів спілкування за значенням, а темпоральний план – розкрити їх послідовність в усному спілкуванні.

Вивчення автентичних британських художніх фільмів дозволило нам визначити можливі співвідношення аудіо- та відеорядів відеофонограми для інтегрованого навчання англomовного усного діалогічного вербального і невербального спілкування. Розглянемо перший варіант семантичного плану – ідентичність аудіо- та відеорядів відеофонограми у семантичному плані.

Зазначимо такі варіанти сполучуваності ідентичних вербальних та невербальних висловлювань: 1) невербальні засоби спілкування частково / повністю дублюють вербальне висловлювання; 2) невербальні засоби спілкування заміщують вербальне висловлювання; 3) невербальні засоби спілкування надають вербальному висловлюванню емоційного навантаження.

Продемонструємо ситуації, в яких невербальні засоби спілкування частково і повністю дублюють вербальне повідомлення, на прикладі фрагмента з фільму "Love Actually". У фрагменті відбувається розмова між Сарою та її босом Гаррі. Сара давно закохана в свого колегу Карла, але їм не вистачає сміливості відкрити свої почуття. Гаррі намагається вразити Сару. Наведемо текст аудіоряду й опишемо відеоряд фрагмента.

Sarah: Sarah... tell me exactly (посуває до неї крісло, руки донизу, кисті рук розправлені, частково роблять рух, наче намагаються щось притиснути) how long you have been in love with Carl. (Невербальні засоби спілкування частково дублюють вербальне повідомлення.)

Harry: Two weeks, (інтонація роздумування, брови вгору, вії декілька разів піднімаються-опускаються, очі рухаються вгору-вбік) seven months, three days and I suppose two hours (інтонація заперечення, брови вгору, вії декілька разів піднімаються-опускаються, очі швидко рухаються збоку-вбік). (У цьому відеоряді спілкування невербальні засоби повністю дублюють вербальне повідомлення.)

Невербальні засоби спілкування можуть також заміщувати вербальне висловлювання. Продемонструємо це на прикладі фрагмента з фільму "Bridget Jones's Diary". Події відбуваються навколо улюбленої дійової особи фільму Бріджет Джонс. У Бріджет день народження, вона запрошує своїх друзів до себе на святкування. Наведемо текст аудіоряду та опишемо відеоряд фрагмента.

Tom: I think that deserves a toast, don't you? To Bridget who cannot cook. But who we love. Just as she is.

Friends: To Bridget! Just as she is!

Бріджет посміхається друзям, киває головою (аудіоряд відсутній, наявним є лише відеоряд, який свідчить про те, що дівчина дякує друзям за іронічні, але теплі слова).

Сполучуваність, завдяки якій невербальні засоби спілкування надають вербальному висловлюванню емоційного забарвлення проілюструємо на прикладі з фільму "The Remains of the Day". Дія відбувається під час закриття неофіційних переговорів про співпрацю між Англією та Німеччиною на початку 1941 року. Делегати з різних країн висловлюють свою точку зору щодо ефективності цієї зустрічі. Наведемо аудіоряд й опишемо відеоряд фрагмента.

Jack Lewis: Europe (вказівний палець енергійно піднятий вгору, доповідач намагається надати особливу вагу своєму висловлюванню) has become the arena of real politik. The politics of reality. If you like, "real politics". And what you need is not gentlemen politicians, but real ones.¹

Другим варіантом співвідношення аудіо- та відеорядів відеофонограми у семантичному плані є контраст. Визначаємо такі їх комбінації: 1) імпліцитна антонімічність відео- і аудіорядів з метою приховати якусь інформацію від співрозмовника; 2) експліцитна зміна значення вербального повідомлення невербальними засобами спілкування з метою довести цю зміну до співрозмовника.

Аналіз художніх фільмів показав, що частіше трапляється перша комбінація – антонімічність аудіо- і відеоряду, коли вербальне повідомлення є протилежним по відношенню до невербальної поведінки на екрані. Продемонструємо це на прикладі фрагмента з фільму "Wonder Boys".

У фрагменті наведена розмова між професором Тріппом та його редактором з приводу наступної книжки професора, яка вже давно повинна бути написана, але ще не готова. Наведемо аудіоряд й опишемо відеоряд фрагмента.

¹Графічний варіант мовлення, наведений у субтитрах автентичного фільму, повністю відповідає його звуковому аналогу.

Editor Crabtree: *Great. Great. I was hoping to look at it this weekend.*

Professor Tripp: *I am* (очі бігають у різні боки, що свідчить про те, що людина скривилася неправду, тим самим невербальне повідомлення виступає антонімічним до вербального), *but I've got a couple of details to work on. That's gonna be tough. I'm at a critical juncture.*

Аналіз відеофонограм показав, що зміна значення вербального повідомлення невербальними засобами спілкування досить рідка, але без правильної інтерпретації невербального контексту не можна адекватно зрозуміти ситуацію спілкування. Такі фрагменти, як показує практика, часто викликають непорозуміння під час перегляду, тому до них слід привертати увагу студентів. Розглянемо це на прикладі уривка з фільму "Love Actually".

Дія наведеного фрагмента відбувається у середньостатистичному американському барі, куди прийшов молодий британець Колін. Він знайомиться з трьома привабливими американками, які відразу запрошують його на час перебування в їхньому місті пожити у їх будинку.

Подаємо аудіоряд та опишемо відеоряд фрагмента.

Girls: *Oh, do you think there's going to be more crowded? Harriet...*

Colin: *There's a fourth one?*

Girls (хором): *Yes... Don't worry... You'll like her.... 'cause she's the sexy one* (одна з дівчат робить жест, який у спілкуванні американців імітує лапки – одночасно стискає-розслаблює два пальці обох рук, цей жест змінює останнє вербальне повідомлення на протилежне).

Третім варіантом співвідношення аудіо- та відеорядів відеофонограми є контрапункт мовлення і зображення, коли звуковий і зоровий ряди розвиваються самостійно, але об'єднуються одним сюжетом. Виділено два варіанти контрасту аудіо- та відеорядів: 1) контрапункт діалогу в кадрі із зображенням; 2) контрапункт закадрового мовлення оповідача із зображенням.

Проілюструємо контрапункт діалогу в кадрі із зображенням на прикладі фрагментів з фільму "What a Girl Wants". У фрагменті наведено розмову між Дафні та її мамою, які працюють на весіллях. Дівчина жодного разу не бачила свого батька, який навіть не знає, що у нього є донька. Наведемо аудіоряд та опишемо відеоряд фрагмента.

Daphne's mother: *I know. I saw the look.*

Daphne: *I don't want to talk about it. Every time we do these weddings, I see the father-daughter dances. I can't help but think that I'm never going to get to do that. I know you think you're doing the right thing by keeping me from him...* (під час мовлення дівчина прибирає посуд з весільних столів).

Контрапункт закадрового мовлення оповідача із зображенням розглянемо на прикладі фрагмента, коли Дафні вирішує знайти свого батька й вирушає до Великої Британії. Вона залишає на півці пояснення для мами про свій раптовий від'їзд. Наведемо аудіоряд та опишемо відеоряд фрагмента.

Daphne's voice: *I thought maybe the answer was taking a year or two off before college... (дівчина від'їжджає в таксі до аеропорту) to find out what I'm supposed to do with my life. But deep down, I think I've always known what I really need more than anything else in the world is to find him... (мама дівчини прослуховує голосове повідомлення доньки) to find my dad. Mom, you always said it was up to me to write the rest of my story... but you've been writing it for me, Mom. Now it has to be my turn* (дівчина їде в таксі).

Студентів необхідно навчати використовувати у спілкуванні визначені співвідношення компонентів аудіо- та відеорядів відеофонограми за змістом, розташовуючи вправи з урахуванням збільшення їх складності: рецепція, репродукція, продукція. Наведемо приклади вправ для навчання використання британських невербальних засобів спілкування разом з вербальними з урахуванням ідентичності аудіо- та відеорядів у межах підтеми "Почуття та емоції" (Feelings and Emotions), яка пропонується для вивчення на III курсі мовного ВНЗ за чинною Програмою (2001).

Рецептивна вправа

Мета вправи: привернути увагу студентів до невербальних засобів спілкування, які дублюють вербальне повідомлення.

Відеофонограма: уривок з автентичного художнього фільму "What a Girl Wants".

Інструкція: Watch this extract. Pay attention to the speakers' nonverbal behavior. State the function of the non-verbal elements.

Наказано зрозуміти та опишемо відеоряд фрагмента:

Lady Dashwood: Well, here we are (правою рукою вказує у напрямі кімнати). Will it do?

Caprice: Are you kidding? It's incredible! It's bigger than our apartment... (руки в сторони на рівні пояса, декілька разів підіймаються вгору) the Chinese restaurant downstairs and the ice-cream down the street (кисть лівої руки декілька разів робить рух від себе до леді Дешвуд). Makes the White House look like a McDonald's (дві розправлені долоні одночасно обіймають рух у бік леді Дешвуд).

Lady Dashwood: I get the point (розправлена долоня лівої руки різко підіймається вгору на рівні грудей). Why don't I send Percy to fetch your things?

Caprice: Thank you so much, Lady Dashwood (обіймає леді Дешвуд).

Lady Dashwood: No hugs, dear (хитає головою з боку в бік). I'm British (кивок головою зверху вниз). We only show affection to dogs and horses.

Caprice: Right (кивок головою вниз). You rock (знову обіймає леді Дешвуд).

Післяпереглядового контроль: обговорення одержаної інформації студентами і викладачем. Можливий повторний перегляд окремих частин фрагмента, які були неповно або неправильно зрозумілі студентами.

Репродуктивна вправа

Мета вправи: навчити студентів невербальних засобів спілкування, які дублюють вербальне повідомлення, шляхом репродукції.

Відеофонограма: уривок з автентичного художнього фільму "What a Girl Wants".

Інструкція: Watch this extract again. The director of the film "What a Girl Wants" hires actors for the leading roles. You are young actors who are eager to play them. There are many participants so you don't have much time, try to make your utterances not very long, but bright and vivid. Mind the importance of using the nonverbal elements.

Приклади можливих висловлювань студентів:

Student 1: This is your room (правою рукою вказує у напрямку кімнати).

Student 2: Are you kidding? It's the biggest room I've ever seen! (руки в сторони на рівні пояса, декілька разів підіймаються вгору).

Student 1: I see... (розправлена долоня лівої руки різко підіймається вгору на рівні грудей). Percy'll take your things.

Student 2: Thank you so much, Lady Dashwood (обіймає леді Дешвуд).

Student 1: No hugs, dear (хитає головою з боку в бік). I'm British (кивок головою зверху вниз). We only show affection to dogs and horses.

Student 2: Right (кивок головою вниз). You rock (знову обіймає леді Дешвуд).

Продуктивна вправа

Мета вправи: навчити студентів продуктивного діалогічного спілкування.

Інструкція: Your British friend tells you that she is going to get married. You are very happy for her and completely approve of her choice. Use the appropriate nonverbal behavior.

Приклади можливих висловлювань студентів:

Student 1: Are you joking? That's so amazing! I'm very glad! (руки в сторони на рівні пояса, декілька разів підіймаються вгору).

Student 2: Why don't you come at our wedding?

Student 1: Thank you so much! (обіймає подругу).

Student 2: No hugs, dear (хитає головою з боку в бік). I'm British (кивок головою донизу). We don't show our affection to people.

Student 1: *Oh, I see...* (кивок головою зверху вниз). *Etc.*

Під час навчання студентів з інтеграцією вербального та невербального компонента важлива послідовність їх представлення на екрані: "відеоряд ⇄ аудіоряд", "аудіоряд ⇄ відеоряд" або "аудіоряд ⇄ відеоряд". Визначення послідовності аудіо- і відеорядів відеофонограми є основою для навчання студентів використовувати різні сполучення вербальних засобів спілкування з невербальними.

Нами було здійснено вивчення різних послідовностей актуалізації аудіо- та відеорядів у відеофільмах. Визначаємо такі комбінації аудіо- та відеорядів:

- I. Аудіоряд не підкріплюється відеорядом (сприймання мовлення без видимого мовця).
- II. Відеоряд не підкріплюється аудіорядом.
- III. Аудіо- та відеоряди актуалізуються взаємопов'язано.

Проаналізуємо сполучуваність аудіо- та відеорядів у висловлюванні на базі фрагментів, відібраних нами з британських автентичних художніх фільмів "*Mickey Blue Eyes*" і "*Wonder Boys*".

Для демонстрації сполучуваності "аудіоряд ⇄ відеоряд" представляємо фрагмент з фільму "*Mickey Blue Eyes*". Головна дійова особа фільму Майк вирушає на побачення зі своєю дівчиною Джіною. Філіп, його бос, під'їжджає до нього. Наведемо аудіоряд та опишемо відеоряд фрагмента.

Phillip: *Michael?* (під'їжджає лімузин.) *Need a lift?* (У кадрі Філіп, який запрошує Майка сісти в його машину). (Тут спочатку пред'являється аудіоряд, який згодом доповнюється відеорядом).

Сполучуваність "відеоряд ⇄ аудіоряд" проілюструємо фрагментом з фільму "*Wonder Boys*". Події відібраного фрагмента відбуваються в аеропорту, куди приїздить головний персонаж фільму професор Трип, щоб зустріти свого редактора.

Professor Tripp: (Права рука піднята на рівні голови, двома пальцями віддає салют. Після невербального привітання йде мовлення професора). *Crabtree, how are you, my friend?* (обіймаються, редактор поплескує професора декілька разів по спині).

Для актуалізації аудіо- та відеорядів разом наведемо приклад з фільму "*Wonder Boys*". Дії фрагмента відбуваються на уроці літератури, професором Триппом та його студентами обговорюється творчість відомого письменника.

Professor Tripp: *Well put Hannah* (легкий кивок головою). (У кадрі професор Трип спочатку виражає свою згоду одночасно вербальними та невербальними засобами спілкування). *And a good note to end on* (вказівним пальцем правої руки невеликий рух уперед). (У кадрі професор Трип, який закінчує заняття, одночасно з вербальними використовує невербальні засоби спілкування, щоб підсилити своє вербальне повідомлення). *I think... Don't forget about WordFest this weekend. Those of you driving V.I.P's to the cocktail party tonight... shouldn't have them at the chancellor's house no longer than 5:30.*

Під час навчання вербального і невербального спілкування студентів також необхідно навчати і їх послідовності в усному мовленні. Наведемо приклади вправ для навчання використання британських невербальних засобів спілкування разом з вербальними, які побудовані з урахуванням послідовності "відео ряд ⇄ аудіоряд", у межах підтеми "Почуття та емоції" (Feelings and Emotions), що пропонується для вивчення на III курсі мовного ВНЗ за чинною Програмою (2001).

Рецептивна вправа

Мета вправи: привернути увагу студентів до послідовності змін аудіо- та відеорядів.

Відеофонограма: уривок з автентичного художнього фільму "*Love Actually*".

Інструкція: Watch the following extract. Define what the sequence of verbal and nonverbal elements was when Harry was trying to draw Sarah's attention. Choose the right variant, put a tick:

1. Verbal ⇄ nonverbal.
2. Nonverbal ⇄ verbal.
3. Verbal ⇄ nonverbal.

Викладач відкрив та оповідає відеоряд фрагмента:
 (Сара підіймає вказівний палець вгору, згодом окликає) — Sarah!
 (Сара: Сара?) (підходить ближче).
 Сара: Sarah, switch off your phone (потирає підборіддя) and tell me exactly (підсовує палець, рухає ступні, кисті рух розправлені, одночасно роблять рух, наче намагаються щось притиснути) how long have you been working here.
 Сара: За час, (заточка роздумування, брови підняті доверху, вії кілька разів піднімаються – показують, очі вгору-вбік) seven months, three days and I suppose two hours. Etc.
 Контроль: перевірка правильності обраного варіанта у тесті множинного вибору, обговорення одержаної інформації, порівняння вербальних і невербальних тактик викладача та учнів для привертання уваги.

Репродуктивна вправа

Мета: навчити студентів комунікації, сполучаючи вербальні та невербальні елементи спілкування для привертання уваги, шляхом репродукції.
 Виділення: уривок з автентичного художнього фільму "Love Actually".
 Інструкція: Watch the extract again. Reproduce Harry's verbal and his nonverbal behavior while he was trying to draw Sarah's attention, mind the sequence of audio- and visual elements.
 Приклади можливих висловлювань студентів:

Student 1: підносить вказівний палець вгору, згодом окликає – Sarah!

Продуктивна вправа

Мета: навчити студентів продуктивного діалогічного спілкування.
 Інструкція: At a party you'd like to talk to a man, who is standing far from you. You need to draw his attention.

Приклади можливих висловлювань студентів:

Student 1: підіймає вказівний палець вгору, згодом окликає — Sam!

Student 2: (підходить ближче).

Student 1: Hi, glad you are here. How's the family?

Student 2: Fine. Etc.

Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що визначення особливостей змісту і послідовності аудіо- і відеоінформації відеофонограми є важливим для інтегрованого навчання майбутніх філологів англомовного усного діалогічного вербального і невербального спілкування. Подальші дослідження у цьому напрямі полягають у створенні комплексу вправ, який враховує потенціал автентичних художніх фільмів для навчання студентів спілкування з інтеграцією вербального і невербального компонентів спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

Иванова-Цыганова В.И. Речь и изображение в учебных кинофильмах по иностранному языку // Аудиовизуальные и технические средства в обучении / Под ред. Г.Г.Городиловой и Л.П.Мухина. – М.: Изд-во Московского Университета, 1975. – С. 74-90.

Новоградская-Морская Н.А. Бизнес-программы спутникового телевидения в обучении аудированию студентов экономических вузов // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДІУ. Серія "Філологія-педагогіка-психологія". – К., 2003. – Вип.3В. – С. 688-692.

Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект / Колектив авт.: С.Ю.Ніколаєва, М.І.Соловей (керівники), Ю.В.Головач та ін.; Київ, держ. лінгв. ун-т та ін. – Вінниця: Нова книга, 2001. – 245 с.

Щукина Э.И. Коммуникативные упражнения в видеозаписи для обучения устной диалогической речи студентов архитектурной специальности (на втором этапе обучения английскому языку): Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 1991. – 299 с.

Яхнюк Т.О. Використання фрагментів художніх відеофільмів для навчання студентів мовних спеціальностей соціокультурної англійської лексики: Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 2002. – 223 с.